

patikalar

martin heidegger ve modern çağ

yayıma hazırlayan
Hasan Ünal NALBANTOĞLU

Martin HEIDEGGER

Adile ARSLAN

Ahmet Alpay DİKMEN

Hasan Ünal NALBANTOĞLU

Devrim SEZER

Belkıs AYHAN TARHAN

Patikalar: Martin Heidegger ve Modern Çağ

Yay. Haz.: H. Ünal Nalbantoğlu

© İmge Kitabevi Yayınları, 1997

Tüm hakları saklıdır.

ISBN 975-533-195-6

1. Baskı: Nisan 1997

Kapak Tasarımı
Elvan Özsergin

Dizgi
İmge Ajans

Kapak Baskısı
Pelin Ofset 418 70 93

İç Baskı ve Cilt
Cem Ofset 385 37 27

Yayınma Hazırlayan
H. Ünal Nalbantoğlu

Patikalar

Martin Heidegger ve Modern Çağ

Martin Heidegger

Adile Arslan

Ahmet Alpay Dikmen

Hasan Ünal Nalbantoğlu

Devrim Sezer

Belkıs Ayhan Tarhan

İmge Kitabevi

Yayınçılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara

Tel: (312) 419 46 10 - 419 46 11

Faks: (312) 425 65 32

İnternet: www.imge.com.tr

E-posta: imge@www.imge.com.tr

- Nihilism, Art, Technology, and Politics," *A.g.y.*, 307.
 41. *A.g.y.*, 309.
 42. Martin Heidegger, "The Age of the World Picture," *A.g.y.*, 125.
 43. Martin Heidegger, "Memorial Address," *A.g.y.*, 49.
 44. Kathryn Wright, "The Place of the Work of Art in the Age of Technology", ed. by C. Macann, *Martin Heidegger Critical Assessments* içinde, (London: Routledge, 1992), 247-65.
 45. H. L. Dreyfus, "Heidegger on the Connection between Nihilism, Art, Technology, and Politics," *A.g.y.*, 306.
 46. Martin Heidegger, "Letter on Humanism," ed. by N. Langguili, *The Existentialist Tradition* içinde, (New York: Anchor Books, 1971), 227-21

Varlığın Yazgıdüzeninin Zorunlu Bir İstirahatgâhu: Bilim

Ahmet Alpay Dikmen

kimlik bulunmasında her yol kendine çıkmaz
 her gerçek bir yanılsamayla açığa çıkıyor
 mürekkep kınında bekleyen Hakikat
 zehir kıvamında dinlenmiş Söz
 bir kez tragedyasına tutunan kişi
 artık hiçbir oyunu
 ölümsüz oynayamaz

Murathan Mungan

I. Giriş

Martin Heidegger'i modern akl, modern bilimi ve teknolojiyi en derinlikli tartışan düşünürlerin başında görmekte kanımca hiçbir sakınca yoktur; sadece, sıradan bir okumayla modernliğe 'karşı' bir düşünür demek şarhtıyla... Bu çalışmanın amacı da bir miktar bu çerçevede yoğunlaşacaktır. Heidegger modernizmi eleştirmektedir ama karşısında değildir; Heidegger'in düşüncesinin temel kurucusu buna olanak vermez. Bu, Heidegger modernliği modernlik içerisinde eleştirmektedir, demekle aynı şeydir.

Heidegger'de aklın serüveni bir 'yolda' geçmektedir. Bu yol kendi yolunda giden bir yoldur; insanlar sadece bu yolun gidişini izlerler, yolu yolundan etmek hadlerine değildir. Bu yüzden Heidegger'in modernizme karşı olması veya olmaması Heidegger'in düşünce serüveni içerisinde hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu serüven Varlığın (*das Sein*) yazgıdüzünün serüvenidir; modernlik de bu serüvenin bir parçasıdır. İnsanların yapabileceği en iyi şey Varlığın söylediklerini "can'ı gönülden" dinlemektir; ama bu dinleyişi küçümsemek gerekir. Bu dinleyiş, modernlik koşullarında araçsal aklın cenderesine alınan düşünceyi özgürleştirerek olan tek şeydir.

Bu yazı Heidegger üzerinden bir zemin kurmayı amaçlamaktadır. Bu zemin araçsal akıl tartışmalarının yapıldığı yere ilişkin bir zemindir. Bu bakımdan Heidegger okurken hiç de "nesnel" bir okuma yapılmaya çalışılmamıştır. Her yeni kurma, yeni bir okumayı ve anlamayı gerektirir: Heidegger'in sözcükleri değil, söylediği şarkı dinlenmeye çalışılmıştır. Her şarkıda birçok ses ve vurgu vardır. Dinlemedeki özgülük seslerde ve vurgularda 'seçici davranmayı' getirir. Bu çalışma da biraz böyle bir Heidegger bulunabilir. Önceden yapılan tartışmalarda Heidegger'i savunduğum şeklinde bir eleştiri almıştım. Evet, bu yazı Heidegger'i savunur nitelikte görülebilir; ama bu, dinlediğim "bir Heidegger şarkısını" savunmaktır. Her dinleyici sadece dinlemekle kalsa bile şarkıya kendinden birşeyler katar. Bu, Heidegger'i savunmakla aynı şey midir, bunu 'Heidegger uzmanları' düşünsün.

II. Akıl İlkesinin Kulucka Evresi: Varlığın Yazgıdüzünün Rotasında Uzun Bir Yol Hikayesi.

Her şey yoldan ileri gelmektedir. Birincisi, her şey yolda geçmektedir; bizim hazır bulduğumuz ve üzerinde sebatla kalabileceğimiz yolda.² Düşünce patikaları kendine has bir niteliktedir; ilerlerken yaklaşırsınız; yaklaşırsanız, o yere ulaştığınıza ilişkin kendimizi kandırırız. Çünkü yer bir istasyondan veya uzaydaki herhangi bir yerden doğası itibarıyla farklıdır. Yer olarak çağrıldığınız şey – ki buradaki akıl ilkesinin yeridir – bir araya gelen, bir durum için gerekli olarak ortaya çıkan şeydir.

İkincisi, "her şey yoldan ileri gelmektedir" önemesi, görüş sahibi olduğumuz her şeyin kendini sadece yolda ilerlerken gösterdiğini söylemektedir.³ Hangi görüşe ulaşıyorsak yolda yürütürken ulaşıyoruz. Her görüş yola ve bir durum için gerekli olarak ortaya çıkan yere ilişkindir; dolayısıyla her görüş yoldaki konumunuza, o anda ulaştığınız noktaya, vb. bağlıdır. Her konu yol tarafından, yolun çizdiği doğrultudan ortaya konulur, açılır. Herhangi bir zamanda herhangi bir fikre ulaşıyorsak, yol boyunca bazı noktalara varmamızdandır.⁴ Bu yol her zaman dümdüz ilerleyen, diklenleri, tümsekleri, çukurları ve tuzakları olmayan bir yol değildir. Kimi zaman bir kapının önüne geliriz. Bu kapı hiçbir şekilde açılmaz. Bildiğiniz tüm 'sihirli sözcükleri' – ki çağımızın en sihirli sözcüğü 'bilim', 'teknoloji' ve 'bilgi' çağıdır – söylesek bile bu kapı açılmaz. Kapının arkasına geçmek için sıçramak gerekmemektedir. Bu amaçla yapılabilecek tek şey kendimizi

akmakta olanın 'güvensiz' ellerine terkettir. Bu burakış bir irade göstermedir, bir edimdir. Bu edim, bizi kapının arkasına geçirecek olan sığramayı sağlayabilecek tek olanaktır.

Heidegger'e göre, Leibniz'in akıl ilkesi, "hiçlik akıldan yoksundur"un (*nothing is without reason* , veya Latince orijinal söylenişi ile, *nihil est sine rationale*) konumlandırıldığı tartışma yoluna ulaşmak için de sığramak gerekmektedir. Yani akıl ilkesinin aslında "aklı" değil de "Varlığı" söylediğini duyabilmemiz için sığramamız gerekmektedir. Sığrama akıl ilkesinin tonlamasındaki değişikliği 'dikkatlice dinlediğinizde' kapınızı çalmaktadır.⁵

Sığrama bir yerden, bir noktadan sığramadır. Sığramanın yer – ki düşüncenin sığrayısının sığramasıdır – böyle bir sığrama dolayısıyla terk edilmemiştir, daha çok sığramanın alan ilk defa gözden geçirilebilir hale gelmiştir.⁶ Yani öncekinden çok farklı bir yoldan gözden geçirilebilir olmaktadır. Düşüncenin sığradığı nokta arkada bırakılmakta, aksine daha çok "bize ait" olmakta, daha çok özümsebilir olmaktadır. Böylece, düşüncedeki bir sığrama, düşüncenin 'yeniden toparlanması' haline gelmekte; terkedilen değil, fakat sahip olunan bir düşünce olmaktadır. Burada, düşünce sığramadan sonra bırakılmakta; aksine gerekli hale gelmekte, yani kalıcılığı olan şeylerin birleştirilmesine dönüşmektedir ki bu, düşünce yeniden toparlanmasıyla, düşünceye yeni bilgiler eklenmesiyle aynı şeydir.⁷ Sığrama sayesinde Varlığın yazgıdüzeni hakkında düşünme olanığına kavuşuruz. Sığrama yapmadıkça Varlığın yazgıdüzeni olarak bilinen şey hakkında düşünemeyiz.

Heidegger'in sığrama kurgusu içerisinde belirttiği alan, bugün bizim alan tasavvurumuz içerisindeki, köşeleri, kenarları, sınırları belli, içerisi ve dışı kesin hat-

larıyla çizilmiş bir alan değildir. Bu alan, biz uzaklaştıkça yaklaşan, kaçtıkça merkezine düştüğümüz, anlama ya çalıştıkça anlamadığımız, gözlerimizi kapadıkça bize kendini gösteren, uzaklaşmaya yönelik yaptığımız her sığrayışın bizi daha çok içerisine düşürdüğü bir alandır. Bu, "Varlığın alanıdır" ...

Aklımıza rotalar çizerek değil, aklımızı kendi serbest dolaşımına (*détour*) bırakarak bu alanın kapısını çalabiliriz. Kapısına geldiğimizde ise sanki bir mançuk sistemi çalsır ve bizi fırlatır. Sığrama bizim için kaçınılmazdır. Sığradığımız yer 'ötesi'dir, fakat Varlığın eşliğinden sığradığımız 'ötesi', Varlığın eşliğine o kadar yakındır ki, aynı yerdir. Tek fark sığramasıdır. Sığrama, önceki konumumuzu daha iyi kavramamızı sağlar. Artık anlamadıkça gördüğümüz ve duyduğumuz değil, duydukları ve gördükleri anlamadığımız bir yerdedir. Varlık bize kendini açtıkça anladığımız bir yer... Ancak her saadet gibi bu da tekinsizdir (*unheimlich*) : Varlık bize kendini açtıkça gizini de pekiştirir. Gündelik yaşama tutunamamızı sağlayan şey de büyük olasılıkla bu tekinsizliktir. Sığrama, Varlığın ışıdamaasını ve dolayısıyla kendini gizlemesini olanaklı kılar. Her ışıdama belirsiz bir zaman dilimini geçireceğimiz bir açıklığın önümüze serilmesi demektir. Artık önümüzde yeni bir oyun-alanı vardır; yeni bir kapıyı çalmak ve yeni bir ışıltıyla sarhoş olmak için tek yönü olan yola diziliriz. Yol kendi yolunda gitmektedir. Biz, bizim istencimizi kullanan ama istencimize rağmen kendi yolunu çizen yolu izleriz.

Varlığın yazgıdüzeni Batı düşünce tarihini günümüze değin belirlemektedir. Varlığın tarihi, Varlığın yazgıdüzenidir, ki burada Varlık bize kendini kendi özünden vazgeçerek sunmaktadır.⁸ Yazgıdüzeni, Varlık ile bağlantılı kullandığımızda, Varlığın üzerimize bir dolu gibi

yağmasını, kendi kendini temizlemesini ve ıslatmasını ve temizlerken, Varlıgın görünebileceği geçici bir oyun-alanını yerleştirmesini kastediyoruz.⁹ Tarih oyununu, kurallarına uygun olarak, bu açıklık alanında oynamaktadır. Başrolde oynayan oyuncu her daim değişmektedir; aslında değişen şey, 'sanılan' şeydir.

Varlıgın kendini gösterirken gizlendiği bir gerçeklik düzeyinde, görünüşler gizlenenlerin güvencesi olmakta, ıslatın ardında oluşan kör noktada Varlık kendi yazgı-düzennin, dolayısıyla kendi Varlığının olmazsa olmaz koşulunu sürdürmektedir. Gizleyerek sunduğu, ve sunarak gizlediği şey tarihi olanaklı klandır. Mutlak bir sunma'ya da 'mutlak bir gizlenme' Varlığın tarihini olanaksızlaştıracağı için olanaksızdır; bu, Varlığın kendi yaratıcı koşullarını da ürettiği 'açıklık alanı', kendini gösterebileceği 'oyun-alanını' ortadan kaldırması demektir. Hersey, Varlığın görünebileceği açıklık alanın yerleştirilmesiyle olanaklıdır. Bu oyun-alanı ise bize kendini gizleyerek sunan şey temelinde belirlenir. Yani tarihin özü, bize kendini, Varlığın yazgıdüzeni temelinde geri çekerek sunan şey temelinde belirlenir.¹⁰ Her ikisi de, yani sunma ve geri çekilme tek bir ve aynı şeydir.

Geri çekilme veya gizleme olarak söylediklerimiz şey, bir şarabın içerisindeki asidi almak ve bir kenara koymak gibi bir şey değildir. Böyle bir gizlenme anlayışı ile Varlık yok olur, Varlık diye bir şey kalmaz. Geri çekilme Varlığı getiren bir şeydir; Varlığın kendini buradalasarak sunmasıdır. Geri çekilme Varlığın yolunu değiştirmez; geri çekilme daha çok, kendini gizlemeye ilişkin bir şeydir. Varlık kendi buradalığını korur, dolayısıyla kendini kendiliğinden gizler. Batı düşüncesi herseyi "olan şeyin ne olduğu" (*what is it to be?*) şeklinde düşündüğü için¹¹ Varlığın bu özelliğini görememektedir; Varlık

ğın bu yönü zihnin (*mind*) gözü ile anlaşlamaz.¹²

Uzun zaman boyunca, tek sahip olunan, hazinesi henüz yeraltında gizli bir lütfu sığınaktır. Sadece lütfedilmiş olan kendi kendinin güvencesi olarak geçmişe tutunur. Geçmişe tutunma lütfedilmiş olarak kalan anlamdadır; yoksa yok olmanın boşluğunda dönmüş şeylerin basitçe bir direnmesi değildir. Yazgıdüzenn kavramı bakımından anlaşılabilir [şey], bir alanın büyüklüğünün, nelerin 'tükendiğiyle' veya nelerin kaldığıyla değil, daha çok nelerin 'geçici' olduğuyla ölçülmesidir. Neyin yok oluyor olduğu ve neyin yokolmuş olduğu sayılamaz; sahip olunan şey sınırlıdır; sınırlılık halâ Varlığın yazgıdüzennin bir lütfudur.¹³

"Varlığın yazgıdüzenn" kavramı bir yanıt değil, bir sorudur; tarihin özüne ilişkin bir sorudur.¹⁴ Varlık, kendini gizleyip sunarken, kendi özüne ilişkin bir soru sorar. Bu soruya verilecek bir yanıt yoktur; çünkü yanıt soruyu ve tarihin kendisini olanaksız kılar. Varlığın yazgıdüzenn içerisinde verdiğimiz sandığımız yanıtlar, aslında yeni soruların gizlenmesinden başka birşey değildir. Açtığımız sandığımız her kapı, Varlığın evine açılabilircek başka bir çok kapıyı gizlemekten başka birşey değildir. Her açma, her kendini gösterme, bir gizlenmedir de. Varlık kendini, görünen şeyin ıslatısında gizler. Varlığın kendini gizlemesi ancak onun kendini bize açmasıyla, Varlığın ıslatılmasıyla mümkündür.

Kendi kendini açma Varlığın temel özelliklerinden biridir. Varlığın kendini açması daha çok Varlığa uygun olan, sırası gelmişken yaptığı birşeydir.¹⁵ Sırayı Varlığın yazgıdüzenn belirler.

Varlık hiçbir zaman bize tanıdık ve açık olmadı.¹⁶ Bu Varlığın kendini bizden tamamiyle gizlediği demek değildir. Gerçekten Varlık, bir yandan da kendi olarak ıslat

damahtır ki bu 'belirti var-olan (*das Seiende*) görünebilirsin. Eğer Varlık ıııldamazsa, orada bir 'yetki alanı' kurulamaz.¹⁷ Yetki alanının kurulmasıyla söylenen şey Varlığın ıııldadığı yere yerleştirilen oyun alanıyla aynı şeydir. Her oyun alanı bir yetki alanıdır. Her oyun bir yetki kullanmadır. Yaşamı olanaklı kılan da, oynarken kullandığınız, Varlığın kullanmanıza izin verdiğı yetkinin ta kendisidir.

Akl ilkesinin kuluća evresi nedir? Leibniz'in önermesine ginceye dek Batı düşünce tarihi ikibiniyüz yıl beklemek zorunda kalmıştır. Akl ilkesi nerede ve nasıl uyumuştur? Heidegger'e göre bu bekleme akl ilkesinin kulućkada olduğı bir devredir. Yani meydana gelmiş olan birşeyin olgunlaşmak için beklemek zorunda olduğı bir devre. Heidegger'e göre akl ilkesinin kuluća evresinin başlangıcı, Platoncu-Aristocu metafiziğın ortaya çıkmasına dayanmaktadır¹⁸ ve Platon ve Aristotadan beri hakikatin açıklanışı metafizik bir zemin üzerinde yapılmaktadır.¹⁹ Bugün içinde bulunduğumuz çağ ise farklı farklı yerlerde aynı şeyi söyleyen parçaların birleşmesi, bir ağızdan aynı şeyi söylemeye başlaması ve çağa kendi damgasını vurmasıdır. Heidegger'e göre, Leibniz'in formülasyonu ile birlikte akl ilkesinin kuluća evresi son bulur.²⁰

Akl ilkesi Varlığın bir ilkesiyse, akl ilkesinin uyması hakkında söylenen bir şey Varlığın uymaması hakkında söylenen bir şeydir; bu da Varlığın henüz uyanmadığı şeklinde bir şey söylemektir. Böylece Varlık, bize uyanmış özünün dışından bakmaktadır.²¹ Sıradan bir düşünceyi izlersek uyumayı hareketin kesilmesi olarak anlarız. Matematiksel-fiziksel yolla anlaşılan uyuma, hareket durumuna sadece bir sınır getirir. Eğer uyuma gelişmede bir kesilme olarak anlaşılsa, uyumak kavraya-

ma bir olumsuzlama yoluna sokulmuş demektir. Oysa biraz düşününce uyumanın yalnızca bir dinlenme olduğı, bir yapmama, bir bırakma olmadığı, daha çok hareketlerin birleşmesi olduğı görülür; bu birleşme kendi kendini söyleyenlerin birleştilmesidir.²² Akl ilkesi uyudayken kendi kendini ayrı ayrı söyleyenlerin birleşmesi sağılanmış, çağın tek bir şeyi söylemesinin yolu açılmıştır.

Varlığın uymaması hakkında bir şey söylemek Varlığın geri çekilmesiyle ilgili bir şey söylemektir. Varlığın özü geri çekildiğı sürece biz onun ne düş olduğünü bilemeyiz. Varlığın özü kendisini bu geri çekilişte gizlemektedir. Bu hiçbir biçimde, basitçe Varlık gizlenmiştir anlamını taşımamaktadır. Varlığın ıııldanması, Varlığın görüntüsü içerisinde kuralına uygun olduğı sürece, Varlık kendi varlığında görünür.²³ ıııldayısı, Varlığın varoluşuna işaretir. Eğer çimenler bahar gelince yeşeriyorsa, bu, yeşeren çimenlerin görüntüsündeki Varlığın görüntüsüdür; ıııldayan şey doğanın cesaretle isteyen yanı ve kuralıdır. Doğanın özüne ilişkin bir işaret edinsek bile, doğa bu işaret yoluyla kendini gizleyecek, kendi ıııldayan Varlığında kendi gizini kuracaktır. Varlık ıııldarken kendini açar; ki Varlığın her kendini açısı bir gizlenmedir. Varlığın kendini gizlenmesi, kendini bize varolan olarak armağan etmesi, sunmasıdır. Varlığın bize kendini sunması ve gizlenmesi Varlığın yazgıdüzeninden gelir.²⁴

Varlığın kuluća evresinin son bulmasıyla artık varolanların nesneler (*die Gegenstände*) olarak göründüğü bir devre başlanmıştır. Buradaki başlamak sözcüğüyle anla-tılmak istenen bir kişinin ilk defa böyle görmesi değıl; daha çok bu görüntünün 'dile gelmesi', dilde kurulu-yor olması ve Varlığın evi olan dilde kendini açmasıdır. Bu

yeni çağda var-olan nesnelerin nesnelğinde ıslıdamaktadır. Tam bir karşılıklılık yoluyla, nesnelerdeki nesnelik, Nesnelerin Nesnelliği, öznelinin özneliğinde meydana gelir. Varlık nesnelerin nesneliğinde görüldüğüne göre, kendi belirlenebilirliğini bilise (*cognition*)²⁵ teslim eder. Böylece ilk defa, itâdesel olarak Varlığın zeminiyi kurabilme olanağına doğru kurulmuş bir alan açılmaktadır. Bu alanın kuruluşuyla ilk kez, modern bilimeler ve teknoloji olarak adlandırdığımız olanağa kavuşulmuştur.²⁶ Bu geri çekilmişliğin çağını kuran süreçte, Varlık kendini nesnelerin nesneliğine uydurur (adapte eder); fakat bu aynı zamanda Varlık olarak kendi özünden bir vazgeçme, bir geri çekilme anlamına gelmektedir. Bu çağ, zamanın en içteki özünü, ki buna modernlik denilmektedir, belirler.²⁷ Çağ, modernlik, atom çağı vb., sınırsızca kendi sınırlarının en ucuna kadar gelmiştir.

Bilsek de bilmesek de, önemsesek de önemsemesek de, dünya yüzündeki durumumuz, yeryüzündeki misaflığınızı, zeminler (*grounds*) ve akla doğru düzenli bir biçimde ilerlemektedir. Bu ilerleme karşılaştığımız şeyleri anlamaya yönelik bir ilerlemedir. Bu amaçla bazan geçmişimizi riske atarız, nadiren de düşüncenin boşluklarına dek ulaşıyoruz.²⁸

III. Modern Akıl ve Modern Bilim ya da Araştırın Özneye Dair Bir Değünme

Heidegger'e göre akıl ilkesinin kuluçka evresinden çıkıp, akıl ilkesi içerisinde yol almaya başlaması, ya da insanlığın modernlik serüveni içerisinde dalması ne anlama gelmektedir? Bunun bir anlamda var-olanların nesneler olarak görünmeye başlaması anlamına geldiğini ya da var-olanların nesnelerdeki nesneliğe ve Nesnelerin Nesnelliğine dönüşerek öznelinin özneliğinde ortaya çıktığını daha önce söylemiştik. Peki bu ne anlama gelmektedir?

Herşeyden önce bu, Varlığın yazgıdüzeninin kendine yeni bir 'istirahatgahı' bulduğu anlamına gelmektedir. Bu yeni istirahatgahında Varlık, nesnelerin nesneliğinde ve Nesnelerin Nesnelliğinde ortaya çıkarak öznelinin özneliği yoluyla görülmek ister. Böyle bir nesneleşme de kendini, modern öznenin belirleyiciliğine bilis yoluyla teslim etmektedir.

Heidegger, modern çağın temel fenomenlerini bilim, makine teknolojisi, sanat ve estetik, kültür ve tanrıların ortadan kalkması olarak saymaktadır.²⁹ Bütün çalışmalarları da bu temel noktalar etrafında toplanmıştır.

Heidegger'e göre bilim gerçeğin teorisidir. Burada iki kavram bu tanımı anlamak bakımından önemlidir. Bunlar 'gerçek' (*das Wirkliche*) ve 'teori' kavramlarıdır.³⁰

Gerçek kavramı onyedinci yüzyılda 'garanti altına alınmış', 'kesin' anlamı kazanmış ve bu tanımındaki anlamına yerleşmiştir.³¹ 'Gerçek', artık bir sonucun itâdesi olarak kullanılmakta, güvence altına alınmış bir durumu, bir buradalaşmayı ifâde etmekte, nesneleşmekte, karşı-

muzda-duran (*Gegen-stand*) şekline gelmektedir. Almanca'dan Türkçe'ye birebir çevirince 'karşıda-duran' diyebileceğimize, ancak İngilizce'ye daha çok 'nesne' anlamına gelen '*object*' sözcüğüyle çevrilen '*Gegenstand*' da Almanca'da ilk kez 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır.³²

Böylece dünya, karşımızda-duran bir gerçeklik olarak, bir resme dönüşmüş ve insan da bu resmin önünde durup bu resmi inceleyen kişi konumuna geçmiştir.³³ Artık modern insan resimle aynı düzlemde değildir. Zaten resmin resimliği de böylece ortaya çıkmaktadır. Artık insan kendi öznelliğinden, nesnelerin nesnelğine bakıp Nesnelerin Nesnellliğini çıkaran bir konumdur. Gerçeklik nesnelliğe dönüşmüş, nesnellik de özne deneyimine indirgenmiştir.³⁴ Dünya, önümüzde bir inceleme nesnesi haline gelmiş; insan da bu nesneyi enine boyuna inceleyen ve bu incelemenin sağladığı gücü kullanan 'özne'ye dönüşmüştür. Heidegger'e göre son zamanlarda yayıncılık ışının bu kadar önem kazanması da bu durumun kamusallaşmasıyla ilgilidir.³⁵ Yayıncılar dünyayı kamunun için bir resim haline getirmekte; dünya resmini kamunun kabulüne sunmaktadır.³⁶

İnsan, bu yeni çağdan elde ettiği 'sınırsız'(!) gücünü var-olanların hesaplanmasına, planlanmasına ve 'yeniden şekillendirilmesine' harcamaktadır. Modern çağın özü kişinin kendini Orta Çağın zincirlerinden kurtarması, özgürleşmesi olarak görülebilir; ama bu aynı zamanda kişinin kendisini, kendi kendisinden kurtarması, kendinden 'öğürtleştirilmesi'(!), kendi kişiliğinden sıyrılıp çağın kişiliğine adapte olmasıdır. Bu 'özüleştirme', kişi ile kişinin yaşadığı dünyanın birbirinden koparılması yoluyla elde edilmektedir; özneliğin ve bireyciliğin dünyası haline gelen kişinin dünyası, nesnelerin nesnelliği karşısında Nesnelerin Nesnellığının garantisi olmaktadır. Bu,

dünyanın modern öznenin ayaklarının altına serilmesi ve nesnelerin dünyası üzerindeki bireysel tasarruflarına açılmasıdır aynı zamanda.

İnsanın kendi kendini özgürleştirilmesi önceki yükümlülüklerinden kurtulması anlamına gelmemekte, bireyin özünün birçok bakımdan değişmesi anlamına gelmemektedir.³⁷

Subiectum sözcüğü Grekçe *hupokeimenon* sözcüğünün Latince çevirisidir ve önceden-yerleşmiş-şey, zemin olarak her şeyi kendisinde toplayan şey anlamına gelmektedir.³⁸ *Subiectum* kavramının bu metafizik anlamının 'insan' ile bir ilişkisi olmadığı gibi, 'ben' ile hiçbir biçimde bağlantısı da yoktur. Fakat bu kavramın modern çağdaki tercümesi ile insan tüm var-olanların üzerinde bir Varlık olmakta, insan var-olanların ilişkisel merkezi haline gelmektedir.³⁹ Bu sonuca var-olanların kavranış biçiminin bütünüyle değiştirilmesi, yani 'akıl ilkesinin', 'yeter şartlar kurma ilkesinin' (*principium reddendae rationis sufficientis*) şeklinde temel bir ilkeye dönüştürülmesi yoluyla ulaşılmıştır.⁴⁰

Artık var-olanlar, nesnelerle ancak benmantıksal (*ego-logical*), öznel Akıl aracılığıyla ilişkiye geçmektedirler; var-olanlar benmantıksal ve öznel Akılın nesneleri olarak deneyimlenmektedirler. Bilis nesneler için 'yeter şartlar' (*sufficient reasons*) kurmakta, böylece nesnelerin nesnelliğinin güvenceli bir biçimde kurulmasını olanaklı kılmaktadır. Bu aynı zamanda bilisin kendini nesnelliğe ait kılmaması, yani kendini deneyimlenebilir var-olanların varlığına ilişkin kılmamasıdır.⁴¹

Öznelcilik (*subjectivism*) akıl ilkesinin taleplerinin barınacağı olan şeyi göstermektedir. Bugün özneliğin barınacağı, içerisinde bireyin parçallığının, ayrılışının ve gerçekliğin toplam bir tekdüzellik lehine tehlikeli bir huzla

görülmez olduğu 'atom çağıdır'.⁴² Herşeyin hesaplanabilir bir zeminde tartışılıp, herşeyin evrensel ve toplam hesabının yapıldığı bir çağ açığa çıkmıştır.

Teori kavramının Grekçe'deki kökeni olan '*bios theōrētikos*' ise en arı biçimde düşünme en üst yapma anlamına gelmektedir. Oysa bugün teori gerçeğin görüşünü oluşturmak, gerçeği gözlemek anlamında kullanılmaktadır.⁴³

Böylece "bilim gerçeğin teorisidir" tanımı kendi nesnelliğinde güvence altına alınmış nesnelerin gözlenmesi anlamına gelmektedir. Elbette ki bu gözlem, nesnelerin nesnellüğünün ardılığı, değişmekte olanın değişiminin gözlenmesi anlamında yapılmaktadır; böylece teori belirli bir zamanda gerçeğin alanının, nesne-alanı olarak güvence altına alınmasını ifade etmektedir.⁴⁴ Gerçek olan, belirli bir zaman, belirli bir alan ve bölge kavrayışı ile kavranmaya başlanmıştır. Bugün, sınırları ve sonu en iyi belirlenebilen şey en iyi teori olarak görülmektedir. Böylece 'en iyi teori' buradalaşan nesneleşmesi oranda belirlenmektedir. Teori gerçekte belirlenmekte ve bir nesne-alanı içerisinde sabitlenmektedir.

Heidegger, modern bilimin araştırma, modern bilim adamının ise belirli araştırma projelerine bağlı çalışan araştırmacıya indirgenliğini söylemektedir. Doğa, gelişimi ve tarihi itibarıyla hesaplanmaktadır. Doğa ve tarih, betimleyici temsilin nesnesi haline dönüşmüştür.⁴⁵ Tarihsel temsil, tarihi değişebilirliği ve kendiliğinden gelişip gidişi içerisinde bir nesne haline dönüştürmektedir.⁴⁶ Basmakalıp tarih düşüncüsü dünyayı insan eylem ve duygularıyla değişen duyarlılıklar ve bu eylem ve duygularla değişmeyen süper duyarlılıklar olarak ikiye ayırmış ve bunlardan ikincisine tarih adını vermiştir.⁴⁷ Fakat tarih, bu temsili nesneleştirmeden farklı, kendi ola-

rak ve bir mitsa olarak başka birşeyler içermektedir. Bu başka şeyler tarihini görüntüsünde gizlemiş olandır; yani Varlığın yazgıdüzen serüveni içerisinde gizlenendir. Bu yüzden bugün bir araştırma nesnesi haline dönüşürümüş olan tarih (ya da tarihsel temsil), tarihin konuşturulmuş olanıdır. Bu durum doğayı ve tarihi akıl ilkesinin cenderesine sokmakta, serbest düşünceye yok olmaktadır. Metodoloji belirli bir anda gündelik etkinliklere kendi kendini adapte etmekte ve kendi kendini geliştirmektedir.⁴⁸ Örgütü, katı metodoloji ve gündelik etkinlikler karşılıklı olarak birbirlerini gerektirerek modern bilimin özünü oluşturmakta, bilimi araştırmaya dönüştürmektedir.⁴⁹

Araştırma yoluyla bilmek, var-olanları hesaba kitaba vurma ve var-olanları temsili bir düzene yerleştirmektedir. Modern bilim, anlamak için herşeyi sayıların dünyasına indirgenmekte; var-olanları sayıların temsiliinde anlamaktadır; bilebilmenin ilk adımı, sayısal bir temelde tanımlamak olmaktadır.

Bu da bilimin metafizik bir düşünme biçiminin çağdaş bir tanımı olarak ortaya çıktığının göstergesidir.⁵⁰ Temel metafizik konuların tarihsel olarak Platoncu-Aristocu metafizikten kaynaklanmaktadır⁵¹ ve Platon ve Aristocu'dan beri hakikatin açıklanması metafizik bir zemin üzerinde yapılmaktadır.⁵² Bu, Batı düşüncesinin herşeyi "olan şeyin ne olduğu" şeklinde düşünmeye başlamasıdır.⁵³ Bugün, bu temel metafizik düşünüş, çağın metafizik zemnine, modern bir olgu olarak bilime de kaynak teşkil etmektedir.

Var-olanların Varlığı 'temsilde' (*representation*) aranır ve bulunur hale gelmiştir. Bilim adanı ise bir tür modern özne olarak "dünya resminin" ötünde durmaktadır. Dünya bir resme ve kişi de bir '*subjectum*' a dönüşmü-

tür. Böylece modern bir bilime biçimi olan bilim açısından dünya bir "araştırma nesnesine" dönüşmüştür.

Bilimsel araştırmalarda 'nesnellige' olumlu bir anlam yüklenmektedir; var-olanların Varlığı bir 'nesnellik' olarak incelenmektedir. Ama bu 'temsilden' başka bir anlam ifade etmemektedir. Benzer biçimde, modern bilimin bir kesinlik iddiası da bulunmaktadır; bu da onun metafizik zemmine ilişkin bir gerçeklik olarak kalmaktadır. Çünkü modern bilim iddia edildiği gibi 'kesin' sonuçlar elde etmemizi sağlayacak bir şey değildir; fakat sonuçlarının Antikite'dekinden daha kesin olduğu kabul edilebilir; ayrıca şeylerin modern anlama biçimi antik Yunanda ki anlamadan daha doğrudur şeklinde bir şey söylemek hala çok olanaklı değildir.⁵⁴ Böylece eğer modern bilimi gerçekten anlamak istiyorsak, yeni bilimi eskileriyle, düzeyleri ve gelişim çizgileri bakımından karşılaştırmaya alışkanlığımızdan vazgeçmemiz gerekmektedir.⁵⁵ Modern bilimin ve genel olarak modern çağların, diğer bütün çağlardan sonra ulaşılmış "en üstün" çağ olduğu iddiası anlamsızdır. Varlığın yazgıdüzeninin serüveni içerisinde uğranılan ve bir süre istirahat edilecek olan bir konaklama yerinden başka birşey değildir; ayrıca ilk konaklama yeri olmadıgı gibi sonuncusu hiç değildir. Bugün Varlık kendisini modernlik görüntüsünde, akıl ilkesinin görüntüsünde göstermektedir (ve bu görünme aynı zamanda bir gizlenmedir); o kadar. Bunun ötesinde çağ 'en üstün' göstermeye yönelik çabaların tümü anlamsızdır. Üstün olduğu yönleri vardır ama bu, 'en üstün' demek değildir. Her dönemde insanlar yaşadıkları dönemi yüceltme ve yaşadıkları döneme sarılma eğilimi içerisinde olmuşlardır. Bu, insanın tekinsizlik içerisinde yaşamından kayınlamlanmaktadır. Tekinsizlik, insanların güncele dört elle sarılmalarının da bir nedenidir. Çağ

bugün bu kadar yüceltmeye yönelik çabalar da bundan farklı bir şey değildir.

Bilimin temel niteliklerinden biri de uzmanlaşmadır. Bilim kendi çalışma süreçleri içerisinde de 'uzmanlaşmaktadır'. Bilimin etkinlikleri, iyiden iyiyeye, profesyonelleşmiş okullar, bölümlendirilmiş araştırma enstitüleri yoluyla yürütülmektedir; dünyanın araştırma nesneleri olarak parçalanması ve her parçanın ayrı bir araştırma konusu olarak uzmanlaşması sağlanmıştır. Böylece bilim, modern öün tanımlanmışlığına ulaşmaktadır.⁵⁶ Bu aynı zamanda geleneksel anlamda "bilgin" in de yok olması anlamına gelmektedir. Belirli bir araştırma konusunun belirli bir parçasında uzmanlaşan ve bütün dünyayı bu parçadan ibaret sanan bir akademisyen tipinin doğuşu 'müjdelanmektedir'. Ayrıca bu yeni akademisyen tipi fildişi kulesinin dışında şatafatlı bir hayat ölmekte, şöhrat ve para peşinde koşmaktadır.

Araştırmacının artık evinde kitaplık kurmasına gerek yoktur. O, sürekli bir hareketlilik içerisinde; toplanılarda pazarlığa oturmakta ve kongrelerde malumat (*information*) toplamaktadır. Yayıneviyle ne komisyon alacağını sözleşmesini yapar. Onlar da böylece hangi kitabı yazması gerektiğine onunla birlikte karar verirler.⁵⁷

IV. Akıl İlkesi Kör ve Sağır mı? Heidegger'den Duyma ve Görmeye İlişkin Birkaç Not

Sık sık ve bilinçli olarak belirttiğimiz gibi, akıl ilkesi etrafında "dolanımlar" yaptık. Bu dolanımlar bizi sıçramanın yakınına getirdi. (...) Sıçrama havada asılıdır. Hangi havada ve hangi katmanda. Bunu sadece sıçrama yoluyla öğrenebiliriz.⁵⁸

Heidegger, Akıl İlkesi (*Der Satz vom Grund*) derslerine Leibniz'in akıl ilkesi önermesi ile başlar: "Hiçlik akıldan yoksundur". Olağanüstü bir kurgu ile hazırlanmış olan bu ders notlarında, iki olumsuzlamadan kurulu olan bu önermeyi beş ders boyunca aynen Batı düşünce tarihinde tartışıldığı şekliyle tartışır. Beşinci dersin sonunda artık bir sıçrama noktasına geldiğini ve önermeyi farklı bir tonlamaya duymaya başladığını ifade eder. Bu yeni tonlamaya göre ilke, *Varlığı* söylemektedir. Daha önce "*nihil est sine ratione*" önermesini "*nihil*" (hiçlik) ve "*sine*" ye (-süz) vurgu yaparak söylerken, artık bu önermeyi "*est*" e (-dır) ve "*ratione*" ye (akıl) vurgu yaparak söylemeye başladığını ifade eder. "*Est*" (-dır) her zaman varolanları adlandırır.⁵⁹

Heidegger'in beş ders boyunca bunları söylemek için dolayıp durması boşuna değildir. O, Batı düşünce tahnin yolunu izlemiş ve bu yol onu bir sıçrama noktasının eşğine dek getirmiştir. Artık sıçramak kaçınılmazdır. Bu kaçınılmazlık akıl ilkesinin, Varlık ilkesi olarak du-

yulmasını zorunlu kılmaktadır. Artık ilke 'Varlığı' konuşmaktadır.

Heidegger, neden birinci dersten itibaren akıl ilkesini bir Varlık ilkesi olarak tartışmadığını açıklamaya çalışır:

...Bir dereceye kadar ikinci tonlama birincisinden çıkartılmaz. İkinci tonlama birinci tonlamadan hiçbir destek görmeksizdir, kendi başına durmaz. Tonallite değişikliği çok aridir. Tonallite değişikliğinin arkasında düşüncede bir sıçrama gizlenmiştir. Bir ötekine bağlanmaksızın, yani düzenli bir gelişme olmaksızın, sıçrama düşüncüyü bir başka alana, bir başka konuşma durumuna taşımıştır. Bu yüzden önceki derslerin akışının böylece bir akıl ilkesinden Varlık ilkesine geçiş haritası çizmediğini kabul etmemiz gerekir.⁶⁰

Yani kısacası düşüncüm kendi kollarlarında yol almahdır; almıştır. Böyle bir geçiş için düşüncümün serbest bırakılması, kendi salınmasına ulaşır kendi yolunu bulmasına izin verilmesi gerekmektedir. Akıl ilkesinin düşüncüyü tarzı esas itibarıyla ilişkili böyle kurmamamaktadır. Serbest düşüncünün bilimin bir yöntemi değildir. Bilim, var-olanları inceleme nesnesine dönüştürebildiği oranda, ve nesneleri ayrıntıları temelinde tanımlayabildiği oranda anlamı iddia etmektedir. Bilim, var-olanları, deneyimlenebilir bir nesne olarak tanımlamak zorundadır. Nesneleri aynı temelde tanımlayabilmemizin en dahiyane yöntemi olarak da aynı sayısal temele indirgemeyi ve bu temelde hesaba kitaba vurmayı bulmuştur.⁶¹

Böylece Heidegger nesneleştirerek anlayan bir aklın yerine daha 'sahici bir bakış' önermeye çalışmaktadır.

Önyargısız, kullanmaya ya da kullanılmaya dayanmayan, Varlığın bize kendini açmasına izin veren bir bakış; yani Varlığın mesajının bizim üzerimizden yürümesi-ne olanak tanıyan bir bakış. Ancak böyle bir bakışla Varlığın mesajının zenginliğini 'sezebiliriz'. Böyle bir bakış, bize dek uzanmakta olanı görmektedir; elimizi uzatınca değebileceğimiz yakınlıkta ama dokunulamayacak kadar uzak olanın ayrılığının farkına varmaktadır. Varlığı sabitleyip - ki bu, Varlığın en zorlu prangalara vurulmasıdır -, nesneleştirip, işlevlerine göre sınıflandırıp, sonra da avucumuzdaki bir macun gibi istediğimiz şekli verecek üzerinde hüküm sürmekten farklıdır.⁶² Varlığı nesnelerden çok görmektir. Bu kendini açmadır; Varlığın kendini açışına sessiz kalmayıp haykırmadır. Ama öylesine, sessiz bir haykırmadır...

Bizim düşüncemiz gerçekte ne duyduğumuza ilişkin görüş oluşturmaktadır. Düşünce, kişinin duyabildiği birşeyin görüşünü oluşturmaktadır. Böyle yaparak, önceden duyulmanın görüşünü oluşturmaz. Düşünmek birşeyin görüşünü sağlayan (bir şeyi anlamamızı sağlayan) bir dinlemedir. Böylece, düşünmenin bize dinlemeyi ve görüş oluşturmaya sağlaması için, sıradan duyma ve görmenin öldürülmesi gerekmektedir. (...) Düşünmek, duymak ve görmektir.⁶³

Düşünmedeki bu duyus ve görüş sembolik anlamda gerçekleşmektedir. Bir şeyi görmekle görülen bir şey hakkında görüş oluşturmamak farklıdır. Burada, görüş oluşturmamak görünenden farklı bir biçimde gerçekte bize bakmakta olan şeyi görmektir. Biz çok fazla bakarız, fa-

kat çok seyrekleştiririz.⁶⁴ Görüş oluşturmamızı engelleyen ilişkin dinleme, kulaklarımızla duyulamayacağı gibi gözlerimizle de görülemez. Bu düşünce duyulan organlarımızla algılanmaz. Eğer düşünceyi bir duyma ve görme olarak götüyorsak, bu hissedilir duyma ve görme durumunun, hissedilir olmayan algı durumuna yükseltilmesini ve taşınmasını ifade eder. Böyle bir taşınmaya, hissedilir olmaya göçme, 'metafora ulaşma' denir. Böylece düşünme ancak metaforik ve sembolik anlamda bir görme kavuştuğunda bir duyma ve dinleme olarak adlandırılabilir.⁶⁵ Oysa modern bilim duymayı sese karşı insanın verdiği tepkiye, görmeyi ise ışık karşısında gözbeğinin tepkisine indirgemıştır. Onun için kulağımızla duyduğumuz şeyin ve gözümüzle gördüğümüz şeyin gerçekliği önemli olan. Bilim uygulamamızı karıştırmaksızın Nesnelerin Nesnellüğünde yapılmaması gereken bir şeydir. Metaforik olanın, sembolik olanın gerçekliği tartışılır; çünkü nesnelliği tartışmalıdır, belirsizdir. Bilimin işi belirlenebilenlerle, sınıflandırılabilenlerle, toplanma ve çıkarma yoluyla nesnelerin nesnelliği temelinde somut bilgiler çıkarılabilenlerle uğraşmaktır. İnsanın ruhsal yapısı bile psikoloji ve psikiyatride sayıların diline aktarılmaktadır. Bu aktarma, bu sabitleme aynı zamanda insanı 'normallik', 'anormallik' ve 'normallik ve anormallik arasında sıkışmışlık' (sınır çizgisi) olarak sınıflandırmayı içermektedir.

Heidegger'in duymaya ve görmeye ilişkin söyledikleri modern biliminkinden farklıdır. Heidegger'e göre Bach'ın bir füğünü elbetteki kulağımız yoluyla duyarız, ancak bu kulağımızla duymak demek değildir. Kimi zaman kulağı sağır olan bir insan bile, müziği, aynen Beethoven'de olduğu gibi, duyabilir. Duyduğumuz şey duyma organlarımızla topladıklarımızdan farklı bir şeydir.⁶⁶

Bu yüzden her duyus metaforik ve semboliktir. Bizim duyusumuz ve görüsümüz hissedilir bir düzenlilik de-ğildir. Dinleyerek ve görerek düşünüm, sadece anlamda bir dönüştürmedir. Bu dönüştürme hissedilir olanın hissedilir olmayana aktarılmasıdır. Oysa bilim için geçerli duyus kulağımızla olandır. Diğer bir duyuma sayılmaz; Beethoven bilimsel anlamda bakıldığında duyulanmak-tadır, sağdır; ama Heidegger'in metaforik anlamdaki duyus anlayışına göre sağr olmayamların çoğundan çok daha iyi duyulanmaktadır.

Sessiz kalmak "hiçliği" söylemektir. Sessizliğin ne ol-duğunu duymak, hepimizin sahip olduğu fakat hiçbir-mizin doğru biçimde kullanmadığı bir duyumanı gereker-tirir. Bu duyuma sadece kulakla yapılan birşey değil, fakat aynı zamanda insanın özine uyum sağlayan, insa-rnın aidiyeti ile yapılan bir şeydir. İnsanlar kendi özlerni belirleyen şeye uyumlanırlar. Bu belirlemede insanlar bir ses tarafından ileriye, öteye dokundurulurlar ve çağırılırlar. Çağırılan bu ses herşeyi çok teniz, çok net ve çok ses-siz fakat aynı zamanda da gürtürlü bir biçimde çalmak-tadır.⁶⁷ Bu çalma hem sessiz hem de gürtürlüdür, çünkü dinlemeye ilişkindir, dinlemenin sesidir. İçimizdeki en büyük dinginliktir o, en büyük fırtınaları doğuran, dinle-menin cıghıdır. Belki de buradan daha gürtürlü bir baş-ka şey daha yoktur.

Bütünü 'Bir ışıyla' gözden geçirmek ile 'aniden her-seyi dinlemek' birdir ve aynıdır.

Heidegger akıl ilkesinin de iki şekilde duyulabilece-ğini bizlere aynı ders notlarında göstermiştir. Buna göre akıl ilkesinin Varlığı konusduğumu beşinci dersinin son-larına doğru akıl ilkesini farklı bir tonlamayla duyuma başladığında görmüştür. Her yeni duyus bir sıçrama-dır. Her sıçramta bizi yeni bir oyun-alanına mahkum

eder. Mahkum olmak ise yaşamın ta kendisidir. Yaşamı anlamak için Varlığın sesini dinlemek gerekmektedir. Düşünmek dinlemektir, düşünmek görmektir. Bu dinle-me ve görme Varlığın keyfince söylediği şarkıyla mest olmaktadır. Varlık düşünürken onu, kuyruğuna bağladığı-muz şeytan arabasıyla izlemektir. Bu izleme bir yandan yüzünüze çarpan rüzgârla keyif verici bir hal alırken, bir yandan da ürktüctüdür. Anlayabilmek için çırpınıp du-ran insan için elde ettiği her anlam tekinsizdir; çünkü her anlama bir unutuluştur. Çağımız en büyük unutuluşun adı-nı zikretmektedir: modernlik.

Heidegger'e göre her düşünüş, sadece kişisel bir de-neyim olmayan bir yaşayıştan haberdar olarak kalmak-tır ve böylece basit bir eklenme olarak kalmaz. Nadi-ren Varlığı karşınızda ve bize ilişkin iddialarını önü-müze sermiş buluveririz; bu, Varlığın bize ihtiyacı oldu-ğu anlamına gelmektedir.⁶⁸ Varlık bize ihtiyaç duydu-ğunda karşınıza geçer ve "kendi dilinde" konuşur. Bu sunma yoluyla, Varlık kendi özünden vazgeçmekte, giz-lediğini teslim etmekte, kendini açmaktadır. İşte bu an-larda onu "duyabilmek", "görebilmek" gerekmektedir: dü-şünmek, görerek ve duyarak olur.

Varlığın konuşmasını olanaklı kılacak mekanizma-lar Heidegger'de verilmiş midir? Kısmen sözcüklerin kö-keni üzerine yaptığı düşünüm böyle bir şeydir, denilebi-ir. Heidegger'e göre "dil Varlığın evidir" sözünde bir ha-kikat verilmiş olmalıdır.⁶⁹ Dilin tarihsel konuşuşu Var-lığın yazgıdüzeni tarafından yönetilmektedir. Ayrıca be-irli andaki belirli dilin özü bakımından insanlar değil, dil konuşmaktadır.⁷⁰ İnsanlar sadece yazgıdüzene karşı-lık verdikleri kadıyla konuşmaktadırlar. İnsanlar aç-sından yalnızca bu karşılık verme durumunu, Varlığın ışı-damasına ve berraklaşmasına ait olmaları anlamında

gerçek bir durumdur.

Varlık'ın ne kastettiği sözcüklerinde, açıklamalarında gizlenmiştir. Bilimsel olarak bu açıklamaların ne söylediğini asla gösteremeyiz; göstereceğimizi bile umamamız. Onun sesini ya duyarız ya da duyamayız. Bu duyusu hazırlayabiliriz veya böyle bir hazırlığı yapamayabiliriz.⁷¹ Asıl doğru duyuş her sözcüğü ait olduğu mirasın köklerinden koparmaksızın, o köklerle duymaktır. Örneğin Antik Yunan toplumuna ve onun sözcüklerine bugünkü modern kavrayışımızla gidersek yanlırız; o sözcüklerin özü farklıdır. Bir sözcüğü, cümleyi, şiiri veya düşün esecini başka bir dile çeviri, aslında başka bir mirasta yenden ve farklı kurmaktan başka bir şey değildir. Bir çeviri yalnızca bir yorum değil, aynı zamanda bir mirastır.⁷² Dil kendi mirasını bizim üzerimizden konuştur.

V. Son Söz Olarak: Modern Akıl ya da Sıgrama Öncesi Bir Mola Yeri

I

Her çalışına bir 'mirasın' üzerine kurulu ve yazarından bağımsızlaşarak o mirasın bir parçası olur. Heidegger'in de bir mirası taşıdığı ve bu mirası yorumlayış biçimiyle de bugünkü 'araçsal akıl' tartışmalarına zemin oluşturabilecek nitelikte şeyler söylediği kanısındayım.

Yol, kendini dünyanın merkezine koyan bir öznelliğin çağa egemen olmasıyla başlıyor; bu öznelliğin elde ettiği yetkiyi 'atom çağı', 'teknoloji', 'bilim' veya 'teknobilimsel çağ' gibi 'üst-ego'lara bırakması, pazar ilişkilerinin her türlü ilişkisi belirler konuma geçmesi ile sürüyor; ve bugünkü sibernetik dünyanın bir parçası olan,

özne-mantıksal gerçekliğini kendi yarattığı simülatif, sibernetik bir dünyada gerçekleştiren 'şizofren bireye' dek uzanıyor. Bu yeni özne, her şeyi piyasanın bir parçası, her ilişkisi sınır toplamlı bir oyun gibi görmek; hayat, simülatif bir dünyada, 'borsada oynamakla' eş bir kumara dönüşmekte; böylece herşey kurgusallaşmaktadır.

Yol, gidişatı bakımından 'ironik' bir yol. Modern insan dünyaya egemen olmak için yola çıkıyor, ama kendini, 'benzeştirdiği' sibernetik, kurgusal bir dünyanın tutsağı haline getiriyor. Modern özne en büyük ütopyasına, özne-mantıksal fantezilerinin tümünü gerçekleştirmeye olanağına sahip oluyor; ama 'gerçek' bir dünyada değil, sibernetik bir dünyada. Modern Çağ, özne-mantıksal fantezilerini kendi şizofren dünyasında gerçekleştiren, bu bakımdan düşle gerçek arasında yaşayan bir öznenin serüveni haline dönüşüyor.

Heidegger, *Akl Prensipli* kitabıyla bir zemini anlamamıza yardımcı oluyor. Bu zemin, zeminsizliğimizin bizi ittiği bir zemin. Bugün bu zeminin(!) de, parmaklarımızın arasından akıp girmesini izliyoruz.

II

Batı düşünce tarihi nedir? Heidegger'e göre düşünce tarihi, değişen görüşlerin ve filozofların doktrinlerinin kronolojisinden farklı bir şeydir. Düşünce tarihi Varlığın yazgıdüzeni tarafından insanların özünün verilmesidir. İnsanların özü ise, kendilerinin var-oluşu içerisinde Varlığın diline ulaşabilmek için araçların ve gereçlerin verilmesidir.⁷³

Heidegger için yukarıda altı çizilen üç temel kavram çok önemli: *Düşünce tarihi*, *Varlığın yazgıdüzeni* ve *insanların özü*. Heidegger'in temel ilgi alanının düşünce tarihi

olduğu kanusundayım; aklın, bugün ulaştığımız noktala-
ra hangi yolları katederek ulaştığını araştırmaktadır.
Heidegger'in düşüncüsü bugünün anlaşılmasına ışık tut-
maya yönelik bir etkinlik. Ama gelinen nokta tek başına
önemli değil; gelinen noktaya hangi yolları katederek
geldiğiniz önemli. Heidegger'in bu yaklaşımı - kanunca
- bugünün ve geçmişin mutlaklaştırılmasına, yüceltil-
mesine ve kötülenmesine karşı çıkan bir yaklaşım. Aynı
zamanda bu bakış, bulunduğumuz noktada çakılıp kala-
mayacağımızı da telkin eden bir bakış.

Düşüncenin serüveninin geçtiği yol doğrusal ve ereksel bir yol değil. Heidegger'e göre bu yol bizim yaşadıklarımızdan bağımsız olarak kendi yolunda gitmekte kalıyor, aynı zamanda bizi peşinden sürüküyor ve sürüklerken de bize yaşantımızı sürdürebileceğimiz açıklık alanları, oyun-alanlarını bırakıyor. İnsan, yolu önünde bir mînas olarak buluyor ve bu yolla birlikte bilinmeze yürüyor. Yazgıdüzen sözçüğünün oturduğu zemini böyle görmek gerektiği kanusundayım. Bu kavram, olmuş olanların ancak bu zeminde kavranabileceği ve olacak olanlara da bugünden yön vermenin güçlüğünü anlatıyor. Yolun yazgıdüzenini geçmişte biz belirlemediğimiz gibi, gelecekte de belirleyecek olan bizler değiliz. Bizim yapabileceğimiz tek şey, mümkün olduğunca kendi ben-mantıksallığımızı, bir özne olarak konumlanışımızı kapidaki vestiyere asıp, Varlıkla böyle bir ilişkiye girmek. Bu da Varlığın yazgıdüzen serüveni içerisinde konuşulduğuna 'duymakla' aynı şeydir. İnsanın özü de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Verilmiş, verilmeğe ve verilecek olan araçların Varlığın diline ulaşmak için kullanılmasıdır. Buradan Heidegger'de öz kavramının sabit, geçmişi ve geleceğin merkezinde temel belirleyici olan bir kavram olmadığı ortaya çıkmaktadır. İnsanın özü, insa-

nun kendi varlığı içerisinde Varlığın diline ulaşmak için verilen araçların değişmesiyle birlikte değişmektedir.

Burada önemle belirtilmesi gereken bir başka nokta ise Heidegger'in kullandığı Varlık sözçüğünün hiç de öyle metafizik, üst, aşkın bir sözcük olmadığı; fakat aynı zamanda bizim modern kavrayışımız içerisinde nesnelerle sınırlandırdığımız dünyaya da sınırlanmadığıdır. Varlık, bizim nesnelerle sınırlı evrenimizden daha geniş bir evreni içermektedir. Heidegger'in Varlık kavramı, olanlar ve olasılıklar da dahil olmak üzere var-olan, olmayan, var-olma olasılığı olan, olmayan herşeyden bize ve bizden herşeye doğru uzanan bir zemini adlandıran bir sözcüktür; ki buradaki 'Varlık' kavramı aynı zamanda hareketliliği, değişimi ve bu değişime yön veren akış mantığını(!) da içeren bir sözcüktür.⁷⁴ Bu şekilde Varlık yazgıdüzenini, dolayısıyla tarihin hem öznesi hem de nesnesidir.

Aklın bugün ulaştığı nokta da Varlığın kendi akışı içerisinde, Varlığın yazgıdüzeninin bir sonucudur. Bati düşünce tarihi belirli kavrayış düzeylerinden geçmiş ve bugünkü kavrayış düzeyine ulaşmıştır. Bu ulaşılan yerde bir miktar kalacağı, 'mola' vereceği anlaşılmaktadır. Ama bu kalınan yer Varlığın sonsuz istirahatgâhı değil, zorunlu fakat geçici istirahatgâhdır. Heidegger'in akıl ilkesinin kuluçka evresi diye adlandırdığı döneme ilişkin yazdıkları bu noktada hatırlarsak, Varlığın ulaştığı bu mola yerinde 'uyuması' bile bir yapmama, bir bırakma değil, dinlenme ve sığramaya yönelik bir güç toplamadır.⁷⁵ Öyleyse Varlık buradan neye sığrayacaktır? Heidegger'in bu konuda bir fikri yoktur, çünkü bunu sadece sığrarken öğrenebiliriz.⁷⁶

Bu nedenlerle, Heidegger modern bilimi ve modernliği eleştirmektedir; ama genelde sanıların aksine, hiçbir

biçimde bilime ve modernliğe karşı değildir.⁷⁷ Bu anlamda Heidegger'i modernizmin bir düşünürü olarak ele almak mümkün. Bu bakımdan postmodernizmin öncülerinden olduğunu ya da aklın mezar kazıcılarından olduğunu iddia edenler kanımca bu iddialarını bir kez daha düşünmek zorundalar.

Notlar

1. Yazgıdüzen sözcüğünün Almanca "Geschick" kavramının karşılığı olarak önerilerek kullanılmıştır. "Geschick" sözcüğü için *Langenscheidts Almanca Sözlüğü*'nde şu Türkçe karşılıklar önerilmektedir: ustalık; çeviklik; düzen; talih, kismet. Bu kavram Heidegger'den yapılan İngilizce çevirilerde genellikle çevirilmeksizin Almanca söylenişle kullanılmakta, açıklama olarak da "destiny", yani yazgı, kader kavramına yakın bir anlam ifade ettiği vurgulanmaktadır. Almanca'da 'kader', 'yazgı' sözcüğünün karşılığı "Schicksal" dır. Heidegger'in kullandığı "Geschick" kavramı bir yazgıyı ifade ederken, basit bir biçimde kaçınılmaz olarak karşınıza çıkacak bir şey olarak bir yazgıyı değil aynı zamanda bir düzeni de kuran, bir düzenliliği ve anlamı açık eden, anlam ve düzeni bizlere bırakan bir süreci de adlandırmaktadır. Bu yüzden H. Ünal Nalbantoğlu'nun bu tartışmalar ışığında yaptığı öneri düşünülerek "Geschick" kavramının karşılığı olarak yazgıdüzen sözcüğü benimsenmiştir.
2. M. Heidegger, *The Principle of Reason*, çev. Reginald Lilly (Indianapolis: Indiana University Press, 1991): 59. [Bundan sonra PR olarak kısaltılacaktır.]

3. PR: 60.
4. PR: 60.
5. PR: 60.
6. PR: 60.
7. PR: 60.
8. PR: 61.
9. PR: 62.
10. PR: 62.
11. M. Heidegger, "The Age of the World Picture", *The Question Concerning Technology and Other Essays*, çev. William Leavitt (New York: Harper and Torchbooks, 1977): 139. [Bundan sonra AWP olarak kısaltılacaktır.]
12. PR: 69, 70.
13. PR: 60.
14. PR: 62.
15. PR: 69.
16. PR: 63.
17. PR: 63.
18. AWP: 139/PR: 69, 70.
19. AWP: 115.
20. PR: 54.
21. PR: 54.
22. PR: 84.
23. PR: 54.
24. PR: 54.
25. Özellikle Heidegger'in 'Akıl İlkesi' kitabının Almanca'sı (*Der Satz vom Grund*) bulunmadığı için Heidegger'in Almanca'da kullandığı biçimiyle bazı sözcüklere – eğer çevirmen vermediyse – ulaşılmamış, bu yüzden İngilizce çevirideki karşılığı verilerek zorunda kalmıştır. *The Principle of Reason* (Akıl İlkesi) kitabının çevirmeni hem "Erkennen" hem de "Vorstellen"

kelimelerini İngilizce'ye "cognition" olarak çevirmiş-
tir. Buradaki durum için - emin olmamakla birlikte -
"Erkenntnis" sözcüğünün "cognition" olarak kullanılmış
olabileceği tahmin edilmektedir.

26. PR: 54.

27. PR: 55.

28. PR: 10.

29. AWP: 116-157.

30. Heidegger, bir sözcüğün ne söylediğini anlamak istiyorsa, o sözcüğün ilk anlamına bakıp, daha sonra bu anlamdan geçişerek kazanılmış olan diğer anlamları incelemek gerektiğini düşünmektedir. Sadece bu yolla bir sözcük 'konuşur'. Bu konuşma ise karmaşık anlamların doğması yoluyla gerçekleşir. Bu, şürrin ve düşüncenin tarihi yoluyla bir sözcüğün açıklamasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: M. Heidegger, "Science and Reflection", *The Question Concerning Technology and Other Essays*, çev. William Leavitt (New York: Harper and Torchbooks, 1977): 159. [Bundan sonra SR olarak kısaltılacaktır] Böylece Heidegger, Bilim ve Düşünün isimli yazısında gerçek ve teorik kavramlarındaki değişimi uzun uzun tartışmaktadır. Yazının amacını açacağı ve yazının kurucusu içerisinde gereksinim duyulmadığı için bu değişimi aşama aşama anlatma yoluna gidilmemiş, sadece bu sözcüklerin sonuçta aldıkları anlamlar verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için, SR çalışmasına bakılabilir.

31. SR: 162.

32. SR: 162.

33. Heidegger'e göre Grek düşünürleri için var-olanlar asla 'nesneler' değildir, daha çok 'bizim önümüzde uzananlardır', 'bize doğru devan eden şeylerdir'. Grek'ler için var-olanlar bizim nesnelerimizden çok-

tur. Ayrıntılı bilgi için bkz: PR:87.

34. Martin Heidegger, "The Origin of Work of Art", *Poetry, Language, Thought*, çev. Albert Hofstadter (New York: Harper and Row Publishers, 1971): 81.

35. AWP, Appendix 3, s. 139.

36. Adorno ise yayıncılık işinin bu kadar önem kazanmaya başlamasını kitle üretiminin bir sonucu olarak görmektedir. Adorno'ya göre günümüzün sahte-kültürü ve sahte-rasyonalitesi 'piyasa' aracılığıyla üretilmektedir. Kültür artık kitle üretimi esaslarına göre üretilen, piyasa kurallarına tabi bir meta üretimi biçimidir. Çağımızda sahte-kültürün sosyal göstergesi olarak 'kültürsüzleşme' (ve cehalet) en son biçimine ulaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Theodor W. Adorno, "Theory of Pseudo-Culture (1959)", *Telos*, No. 95 [XXVI/1], Spring, 1993, s. 338-371. Sanatın ve bilimin bir kitle üretimi biçimi olarak ortaya çıkması üniversitelerin entellektüel olmayan montaj hattı işçileri tarafından kuşatılması sonucunu doğurmuştur.

Sanayide kitle üretimini olanaklı kılan en önemli değişim makinaların gelişmesi sonucu standart parça üretiminin olanaklı hale gelmesidir. Standart parçalar, birbirlerinin aynı oldukları için birbirleriyle değiştirilebilir, birbirleri yerine kullanılabilir niteliktedirler; dolayısıyla bunlara değiştirilebilir parçalar (*interchangeable parts*) da denilmektedir. Değiştirilebilir parçalar sanayide bir devrim niteliğindedirler ve kitle üretimini olanaklı kılan şey de bu gelişme olmuştur. Atojiye tipi üretimde her ürün birbirlerinden farklı ve her ürünün parçaları da ancak o ürüne uyabilecek nitelikte iken, standart ürünler üreten makinaların bulunmasıyla, birbiriyle aynı parçaları üretmek ve bir ürünün parçalarını başka bir ürün ile değiştirmek

olanaklı hale gelmiştir. Kitle üretiminin özü olan montaj hattı da olanaklılığını bu gelişmeye borçludur.

Sanayi ile bir analoji yaparak bilgi üretim sürecinde ki kitle üretimini olanaklı kılan gelişmenin ne olduğu sorusunu bu noktada sorma cüretini kendinizde görürsek, akla gelen tek yanıt, *'yeknesaklaşmış metodoloji ve istatistik'* olmaktadır. Bu ikisi, günümüzün hiçbir özgülüğü olmayan *'bilimsel işlerinin'*, aynı vasıfsızlık temelinde üretilmesini olanaklı kılan biricik gelişmedir sanırım.

37. AWP: 128.
38. AWP: 128.
39. AWP: 128.
40. Ayrıntılı bilgi için PR'nin ilk 7 dersine bakınız.
41. PR: 55.
42. PR: 80. 1957 yılında yayınlanan kitabında "atom çağı" kavramını kullanan Heidegger, daha sonra bu kavram yerine "teknolo-bilimsel çağ" kavramını kullanmıştır.
43. SR: 164.
44. SR: 168.
45. AWP: 127.
46. SR: 158.
47. PR: 95.
48. AWP: 126.
49. AWP: 126.
50. Harold Alderman, "Heidegger's Critique of 'Science and Technology'", M. Murray (eds.) *Heidegger and Modern Philosophy: Critical Essays* (London: Yale University Press, 1978): 35, 36. [Bundan sonra *Heidegger's Critique...* olarak kısaltılacaktır.]
51. AWP: 139/PR: 69, 70.

52. AWP: 115.
53. AWP: 139.
54. AWP: 117.
55. AWP: 117-118
56. AWP: 125.
57. AWP: 125. Artık, hangi kitabın yazılması gerektiğini öğrenmek için araştırmacıların toplantılarda yayınevî komisyonlarını kovalamalarına da gerek kalmamıştır, çünkü artık araştırmacı üniversitelerinde yapılacak çalışmalar federal devlet, askeriye, Dünya Bankası, ILO veya özel işletmeler tarafından doğrudan projelendirilmektedir. Böylece 'meraka dayanan' bir bilimsel çalışmaya iyiden iyiye ortadan kalkmış, yerine projelendirmeye ve ekonomik desteğe dayanan bir araştırmacılık anlayışı geçmiştir.
58. PR: 53.
59. PR: 50.
60. PR: 53.
61. Ayrıntılı bilgi için bkz: SR: 169, 170.
62. Cemal Mıhçıoğlu, "cerrah" kelimesine karşılık olarak, "yarman" kelimesini önermiştir. Bunu bir "yarman" arkadaya söyledim, "biz sadece yarınyoruz, dikeyiyoruz da" dedi. Ama cerrahı cerrah yapan yarman, yararak anlaması değil midir? Kısa zaman önce kaybettüğümüz Cemal hocam bence doğru söyleniş.
63. PR: 46.
64. PR: 46.
65. PR: 47.
66. PR: 47.
67. PR: 50.
68. PR: 68.
69. PR: 96.
70. PR: 96.

- 71. PR: 69.
- 72. PR: 97.
- 73. PR: 94.
- 74. Burada verilmeye çalışılan 'Varlık' tanımını bu çalışmayı kaleme alanın Heidegger'den 'sezdiği' kadaryı-
ladır.
- 75. PR: 84.
- 76. PR: 53.
- 77. Heidegger's Critique...: 36.

Öznelci Düşünceyi 'Sanat İş'iyle Aşmak...

Adile Arslan

Giriş

Hegel 1823'de, modern yaşamın sanata uygun olmadığı; insan ruhunu tutku ve bencil kaygılara süren o günün aşırılıkları, sosyal ve politik yaşamın karmaşıklığı içinde artık sanatın eski yüksek amaçları söz veremeyeceği tesbitiyle, 'sanatın sonu'nu ilan ediyordu. Klasik çağ ve Grek sanatında incelikli bir biçim ve içerik birliği ile yer bulan ruh özgürlüğünün ve hakikatin modern zamanlarla birlikte, öznel bilinç tarafından baskılandığını vurguluyordu. Sanat çalışmalarını kutsal ve yüce şeyler olarak görmenin ötesine geçilmiş; sanat da düşünmenin en yüksek biçimini olmaktan ve düşünmenin taleplerini yerine getirmekten uzaklaşmıştır. Hakikati yeniden ele geçirmenin yolu, düşünce (*thinking*) ve düşünündür (*reflection*). Kavram sanatı aşmıştır ve bu yüzden yaşamsal olan, 'sanat bilimi'dir. Artık, hakikat de öz ve biçim birliği değil, en derin anlamıyla, nesne ve düşünce arasındaki özdeşlik olarak tanımlanmalıdır.¹

Hegel'den yüz yıl aşkın bir zaman sonra, bu kez ka-